

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
PAOLO MENGOTZI
prezentate la 3 mai 2016¹

Cauza C-560/14

M

împotriva

Minister for Justice and Equality, Irlanda și Attorney General

[cerere de decizie preliminară formulată de Supreme Court (Curtea Supremă, Irlanda)]

„Trimitere preliminară — Spațiul de libertate, securitate și justiție — Directiva 2004/83/CE — Standarde minime referitoare la condițiile de acordare a statutului de refugiat sau a statutului conferit prin protecția subsidiară — Protecția subsidiară — Legalitatea procedurii naționale urmate pentru examinarea unei cereri de protecție subsidiară ulterior respingerii unei cereri de acordare a statutului de refugiat — Dreptul de a fi ascultat — Conținut — Necesitatea unei audieri — Dreptul de a propune și de a interoga martori — Prezenta cauză oferă Curții posibilitatea de a formula precizări suplimentare cu privire la conținutul dreptului de a fi ascultat în dreptul Uniunii”

1. ², în special în raport cu procedura de acordare a protecției subsidiare în sensul Directivei 2004/83³.

2. Cererea de decizie preliminară adresată Supreme Court (Curtea Supremă) irlandeză a intervenit în cadrul judecării apelului cu care a fost sesizată aceasta împotriva hotărârii date de High Court (Înalta Curte de Justiție) ca urmare a pronunțării de către Curte a Hotărârii M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744). Întrebarea preliminară formulată de Supreme Court (Curtea Supremă) se încadrează în contextul sistemului irlandez de acordare a protecției internaționale în vigoare la momentul faptelor deduse judecării, care a dat deja naștere mai multor întrebări preliminare adresate Curții⁴. Particularitatea reglementării irlandeze, în prezent modificată în două rânduri⁵, constă în alegerea de a constitui un sistem „dual”, caracterizat prin existența a două proceduri specifice și distincte pentru examinarea, pe de o parte, a cererilor de azil și, pe de altă parte, a cererilor de acordare a protecției subsidiare.

1 — Limba originală: italiana.

2 — Curtea a avut recent ocazia să se ocupe în mai multe rânduri de chestiuni privind dreptul de a fi ascultat în cadrul procedurii. Pe lângă Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744), în continuarea căreia se înscrie prezenta trimitere preliminară, a se vedea, *inter alia*, Hotărârea din 10 septembrie 2013, G. și R. (C-383/13 PPU, EU:C:2013:533), Hotărârea din 3 iulie 2014, Kamino International Logistics și Datema Hellmann Worldwide Logistics (C-129/13 și C-130/13, EU:C:2014:2041), Hotărârea din 5 noiembrie 2014, Mukarubega (C-166/13, EU:C:2014:2336), și Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431). Mai recent, în materia dreptului de a fi ascultat, a se vedea de asemenea Hotărârea din 17 martie 2016, Bensada Benallal (C-161/15, EU:C:2016:175).

3 — Directiva 2004/83/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind standardele minime referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de statutul de refugiat sau persoanele care, din alte motive, au nevoie de protecție internațională și referitoare la conținutul protecției acordate (JO 2004, L 304, p. 12, Ediție specială, 19/vol. 7, p. 52). Directiva 2004/83 a fost abrogată prin Directiva 2011/95/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate (JO 2011, L 337, p. 9).

4 — Curtea a avut deja ocazia să se ocupe de această procedură în trei cauze, mai precis în Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744), în Hotărârea din 31 ianuarie 2013, HID și BA (C-175/11, EU:C:2013:45), și în Hotărârea din 8 mai 2014, N. (C-604/12, EU:C:2014:302). Procedura menționată este de asemenea în discuție în cauza pendinte C-429/15, Danqua.

5 — A se vedea nota de subsol 9 de mai jos.

3. În Hotărârea M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744), Curtea a subliniat importanța faptului ca, într-un asemenea sistem, dreptul de a fi ascultat⁶, având în vedere caracterul fundamental al acestuia, să fie garantat pe deplin în cadrul fiecăreia dintre aceste două proceduri. Din actele prezentei cauze rezultă, însă, că Hotărârea M.M. a făcut obiectul unor interpretări divergente de către părți în ceea ce privește conținutul exact pe care Curtea l-ar fi recunoscut acestui drept. Mai precis, părțile nu sunt de acord în privința aspectului dacă din hotărârea menționată rezultă sau nu rezultă că, pentru a garanta pe deplin, într-un asemenea sistem, dreptul de a fi ascultat în cadrul procedurii de acordare a protecției subsidiare, este sau nu este necesar ca solicitantului să i se acorde, în fața administrației care va decide cu privire la cererea sa, o audiere în cadrul căreia să poată fi propuși martori, atunci când o audiere a avut deja loc în cadrul procedurii anterioare cu privire la cererea sa de azil. Aceasta este, în esență, întrebarea la care Curtea este chemată să răspundă în prezenta cauză.

I – Cadrul normativ

A – Dreptul Uniunii

4. Conform articolului 1, Directiva 2004/83 are ca obiect stabilirea unor standarde minime referitoare, pe de o parte, la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de o protecție internațională și, pe de altă parte, la conținutul protecției acordate.

5. Potrivit articolului 2 litera (e) din Directiva 2004/83, o persoană poate beneficia de protecție subsidiară atunci când există motive serioase și întemeiate de a crede că, în cazul în care ar fi trimisă în țara sa de origine, ar fi supusă unui risc real de a suferi vătămrile grave definite la articolul 15 din aceeași directivă. Potrivit acestui din urmă articol, sunt considerate vătămări grave pedeapsa cu moartea sau execuția [litera (a)], tortura sau tratamentele ori pedepsele inumane sau degradante aplicate unui solicitant [litera (b)] sau amenințările grave la adresa vieții sau a persoanei unui civil ca urmare a violenței generalizate în caz de conflict armat intern sau internațional [litera (c)].

6. Articolul 4 din Directiva 2004/83, cuprins în capitolul II din aceasta, la rândul său intitulat „[e]valuarea cererilor de protecție internațională”, oferă indicații cu privire la modul în care trebuie să se desfășoare evaluarea faptelor și a circumstanțelor pe care le presupun astfel de cereri. În special, acesta prevede, în a doua teză a alineatului (1), că statele membre au obligația de a evalua, în cooperare cu solicitantul, elementele relevante ale cererii de protecție internațională. În plus, din alineatul (3) al acestui articol rezultă că evaluarea unei cereri de protecție internațională trebuie efectuată individual și presupune examinarea unei întregi serii de elemente specificate la același

6 — Traducerea în italiană a noțiunii franceze „droit d'être entendu” („right to be heard” în engleză, „Recht auf Anhörung” în germană, „Derecho a ser oído” în spaniolă) nu pare a fi univocă. În versiunea italiană a jurisprudenței Curții, în unele cazuri, este folosit termenul „diritto al contraddittorio” [a se vedea, cu titlu de exemplu, Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744, punctul 82, 85 sau 87)], în alte cazuri este folosit termenul „diritto di essere sentiti” [a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 10 septembrie 2013, G. și R. (C-383/13 PPU, EU:C:2013:533, punctul 27, 28 sau 32), sau Hotărârea din 17 martie 2016, Bensada Benallal (C-161/15, EU:C:2016:175, punctul 21 sau 35)], iar în alte cazuri, de asemenea, termenul „diritto di essere ascoltato” [a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctul 1, 28 sau 30); acest termen corespunde termenului folosit la articolul 41 alineatul (2) litera (a) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”) și corespunde textual termenilor menționați mai sus în versiunile franceză, engleză, germană și spaniolă]. Dreptul în discuție, care derivă din adagiile latine „*audi alteram partem*” sau „*audiatur et altera pars*”, este un drept procedural, expresie a dreptului mai general la apărare, care, în dreptul Uniunii, are conținutul menționat la punctul 29 din prezentele concluzii. Din punct de vedere lingvistic, termenul „diritto al contraddittorio” (dreptul de a discuta în contradictoriu) este folosit mai frecvent în limbajul juridic național italian, mai ales în legătură cu procedurile având caracter jurisdicțional. Textual, acesta scoate în evidență elementul contradictorialității, în sensul necesității, pentru ca acest drept să fie respectat, ca partea interesată să dispună de posibilitatea de a răspunde la eventualele argumente contrare sau nefavorabile formulate în cursul procedurii. Termenii „diritto di essere sentiti” (dreptul de a fi audiat) și „diritto di essere ascoltato” (dreptul de a fi ascultat) pun, în schimb, accentul într-o măsură mai mare pe necesitatea de a-și putea exprima punctul de vedere în cursul procedurii. Referirea la a fi „sentiti” (audiați) sau „ascoltati” (ascultați) pare, de altfel, să implice într-o anumită măsură un element de oralitate. Așadar, având în vedere că este termenul folosit în dreptul primar și că corespunde într-o măsură mai mare, din punct de vedere literal, celorlalte versiuni lingvistice, în prezentele concluzii vom folosi termenul „diritto di essere ascoltato” (dreptul de a fi ascultat) pentru a indica dreptul în discuție.

alineat, printre care, în special, potrivit literei (c) a alineatului menționat, statutul individual și situația personală a solicitantului, pentru a se stabili dacă, ținând seama de situația personală a acestuia, actele la care solicitantul a fost sau riscă să fie expus ar putea fi considerate o persecuție sau o vătămare gravă.

7. Directiva 2005/85⁷ prevede standardele minime cu privire la procedurile de examinare a cererilor de acordare a statutului de refugiat. Articolul 3 din directiva menționată stabilește domeniul de aplicare al acesteia și prevede, la alineatul (1), că ea se aplică tuturor cererilor de azil. Totuși, potrivit alineatului (3) al aceluiași articol, „[î]n cazul în care statele membre utilizează sau instituie o procedură prin care cererile de azil sunt examinate atât ca cereri în temeiul Convenției de la Geneva, cât și ca cereri pentru alte forme de protecție internațională acordată în situațiile prevăzute la articolul 15 din Directiva 2004/83/CE, acestea aplică prezenta directivă pe tot parcursul procedurii acestora”. Alineatul (4) al aceluiași articol prevede că, „[î]n plus, statele membre pot hotărî să aplice prezenta directivă procedurilor prin care se examinează orice formă de protecție internațională”.

8. Articolul 12 alineatul (1) din Directiva 2005/85, intitulat „Interviul personal”, prevede că, „[î]nainte de adoptarea unei hotărâri de către autoritatea decizională, solicitantului de azil i se dă posibilitatea de a avea un interviu personal cu privire la cererea sa de azil cu o persoană competentă, în temeiul legislației interne, să efectueze acest interviu”. Totuși, potrivit alineatelor (2) și (3) ale aceluiași articol, un astfel de interviu personal poate fi omis într-o serie de cazuri menționate la aceste alineate⁸.

B – Dreptul național

9. După cum am arătat anterior, în Irlanda, în temeiul reglementării aplicabile situației de fapt din speță, cererea de azil și cea de acordare a protecției subsidiare făceau obiectul unor proceduri specifice și distincte care se desfășurau una după cealaltă.

10. Procedura de acordare a protecției subsidiare era reglementată de European Communities (Eligibility for Protection) Regulations 2006 [Regulamentul din 2006 referitor la Comunitățile Europene (condiții care permit să se beneficieze de protecție)], adoptat de Minister for Justice, Equality and Law Reform (ministrul pentru justiție, egalitate și reforma legislației, denumit în continuare „Minister”) la 9 octombrie 2006 și având ca obiect, în special, transpunerea Directivei 2004/83.

7 — Directiva 2005/85/CE a Consiliului din 1 decembrie 2005 privind standardele minime cu privire la procedurile din statele membre de acordare și retragere a statutului de refugiat (JO 2005, L 326, p. 13, Ediție specială, 19/vol. 7, p. 242). Această directivă a fost abrogată prin Directiva 2013/32/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 privind procedurile comune de acordare și retragere a protecției internaționale (JO 2013, L 180, p. 60). Această din urmă directivă a stabilit procedurile comune de acordare și de retragere a protecției internaționale (statutul de refugiat și protecția acordată persoanelor care nu sunt refugiate, dar care s-ar afla în pericol serios în cazul în care s-ar întoarce în țara lor de origine). Astfel cum arată considerentul (58) al directivei menționate, Irlanda nu are obligații în temeiul acesteia, în conformitate cu articolele 1 și 2 și cu articolul 4a alineatul (1) din Protocolul nr. 21 privind poziția Regatului Unit și a Irlandei referitor la spațiul de libertate, securitate și justiție, anexat la TUE și la TFUE.

8 — Mai precis, potrivit alineatului (2) al acestui articol, interviul personal poate fi omis în cazul în care autoritatea decizională este în măsură să adopte o hotărâre pozitivă pe baza probelor disponibile [litera (a)], în cazul în care autoritatea competentă a avut deja o întâlnire cu solicitantul în scopul de a-l asista la completarea cererii și la furnizarea informațiilor esențiale cu privire la cerere [litera (b)] sau în cazul în care autoritatea decizională, pe baza unei examinări complete a informațiilor furnizate de solicitant, consideră că cererea este neîntemeiată în cazurile în care se aplică circumstanțele menționate la articolul 23 alineatul (4) literele (a), (c), (g), (h) și (j) [litera (c)]. Potrivit alineatului (3) al aceluiași articol, interviul personal poate fi omis de asemenea în cazurile în care, în mod rezonabil, nu este posibil să aibă loc, în special atunci când autoritatea competentă consideră că solicitantul nu poate sau nu este în măsură să fie interviuat din cauza unor circumstanțe durabile independente de voința sa.

11. Regulamentul menționat nu conținea nicio prevedere în sensul că solicitantul protecției subsidiare trebuia să fie ascultat în cursul unui interviu personal în cadrul examinării cererii sale. Reglementarea privind procedura de examinare a cererilor de protecție subsidiară a făcut, între timp, obiectul a două modificări⁹, care nu sunt însă relevante, *ratione temporis*, în prezenta cauză.

II – Situația de fapt, procedura națională și întrebările preliminare

12. Desfășurarea procedurilor privind cererile de azil și de protecție subsidiară introduse de domnul M la autoritățile irlandeze este prezentată în mod detaliat la punctele 39-46 din Hotărârea M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744), la care se face trimitere în mod expres. În măsura în care este necesar pentru soluționarea prezentei cauze, ne limităm să amintim că domnul M, cetățean ruandez de etnie tutsi, a intrat inițial în Irlanda în anul 2006 pe baza unei vize de studii și că, la expirarea acestei vize, în anul 2008, a formulat o cerere pentru obținerea statutului de refugiat. În cadrul procedurii privind această cerere, domnul M a fost ascultat în cursul unui interviu personal care a avut loc la Office of the Refugee Application Commissioner (Serviciul comisarului însărcinat cu cererile de azil). Împotriva deciziei de respingere adoptate de acest din urmă organ, domnul M a introdus apel la Refugee Appeal Tribunal (instanța de apel în materia statutului de refugiat), care, în urma unei proceduri exclusiv scrise, a respins cu titlu definitiv cererea de azil a domnului M, considerând că sunt lipsite de credibilitate afirmațiile acestuia referitoare la riscurile de persecuție la care ar fi fost supus dacă s-ar fi întors în Rwanda.

13. În luna decembrie 2008, domnul M a depus la Minister o cerere de acordare a protecției subsidiare, care a fost de asemenea respinsă. În decizia de respingere, adoptată fără nicio audiere a domnului M în raport cu cererea sa de protecție subsidiară, Minister a concluzionat în sensul că acesta din urmă nu a demonstrat existența unor motive întemeiate de a crede că, în cazul întoarcerii în Rwanda, ar fi supus riscului de a suferi vătămări grave în sensul prevăzut la articolul 15 din Directiva 2004/83. Din actele dosarului rezultă că, pentru a justifica această decizie, Minister s-ar fi limitat în principal să facă trimitere la motivele invocate anterior pentru respingerea cererii de azil a domnului M.

14. Domnul M a atacat decizia Minister la High Court (Înalta Curte de Justiție), care, în cadrul judecării acestei căi de atac, a adresat Curții o întrebare preliminară. Prin intermediul acestei întrebări se solicita Curții, în esență, să precizeze dacă, într-un caz precum cel al domnului M, în care o persoană solicită să i se acorde protecție subsidiară ulterior respingerii cererii de acordare a statutului de refugiat, cerința de cooperare, prevăzută la articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2004/83, obligă autoritățile unui stat membru, atunci când intenționează să adopte o decizie de respingere, să comunice solicitantului, înainte de a adopta o astfel de decizie, rezultatele evaluării lor, astfel încât să permită solicitantului să se exprime cu privire la acele aspecte ale deciziei propuse care sugerează un rezultat negativ.

15. În Hotărârea M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744), după ce a răspuns în sens negativ la întrebarea preliminară adresată de High Court (Înalta Curte de Justiție)¹⁰, Curtea, la punctul 75 și următoarele, a scos în evidență în mod specific cerința respectării, în cadrul fiecăreia dintre cele două proceduri – și anume cea de azil și cea privind protecția subsidiară –, a drepturilor fundamentale ale solicitantului și,

9 — Prima modificare, adoptată în anul 2013, a menținut sistemul „dual”, însă a prevăzut necesitatea interviuării solicitantului inclusiv în cadrul procedurii de examinare a cererii de protecție subsidiară [a se vedea European Union (Subsidiary Protection) Regulations 2013 – Regulamentul din 2013 referitor la Comunitățile Europene (protecția subsidiară), S.I. nr. 426 din 2013]. Din observațiile prezentate de guvernul irlandez în cursul ședinței rezultă că a doua modificare, adoptată în anul 2015, a înlăturat sistemul „dual” și a introdus un sistem unic pentru examinarea celor două cereri.

10 — În special, Curtea a declarat că, într-un sistem dual precum cel irlandez, cerința de cooperare menționată mai sus nu trebuie interpretată în sensul că autoritatea națională competentă trebuie, înainte de adoptarea deciziei sale, să informeze solicitantul cu privire la rezultatul negativ pe care își propune să îl rezerve cererii sale, precum și să îi comunice argumentele pe care înțelege să întemeieze respingerea acesteia, astfel încât să îi permită să își prezinte punctul de vedere în această privință. A se vedea punctul 74 și punctul 95 prima liniuță din Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744).

în special, a dreptului de a fi ascultat, în sensul că acesta trebuie să aibă posibilitatea să își prezinte în mod util observațiile înainte de adoptarea oricărei decizii de respingere a acordării beneficiului protecției solicitate. Mai precis, la punctul 95 a doua liniuță din hotărârea menționată, Curtea a afirmat că, într-un sistem dual precum cel irlandez, „împrejurarea că persoana interesată a fost deja ascultată în mod legal cu ocazia examinării cererii sale de acordare a statutului de refugiat nu înseamnă că se poate face abstracție de această formalitate în cadrul procedurii privind cererea de protecție subsidiară”.

16. Ca urmare a pronunțării hotărârii Curții, la 23 ianuarie 2013, High Court (Înalta Curte de Justiție) a pronunțat hotărârea sa¹¹. Aceasta a considerat că, spre deosebire de cele susținute de domnul M, Curtea, prin Hotărârea M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744), nu a intenționat să rețină că, într-un sistem „dual” precum cel irlandez, dreptul Uniunii recunoaște solicitantului, în mod general, un drept la audiere personală în cadrul procedurii privind cererea de protecție subsidiară, deși, în numeroase cazuri, solicitantul ar putea avea un astfel de drept. Cu toate acestea, High Court (Înalta Curte de Justiție) a anulat decizia Minister, considerând că, în speță, acesta nu a respectat dreptul domnului M de a fi ascultat în cadrul procedurii privind cererea de protecție subsidiară. High Court (Înalta Curte de Justiție) a constatat astfel, pe de o parte, că Minister s-a întemeiat în totalitate pe constatările negative, efectuate în cadrul analizei cererii de azil, cu privire la credibilitatea afirmațiilor domnului M referitoare la vătămarile pe care le-ar fi suferit în cazul în care s-ar fi întors în Rwanda, iar pe de altă parte, că nu a efectuat nicio evaluare distinctă și independentă a afirmațiilor făcute de domnul M în susținerea cererii sale¹².

17. Minister, Irlanda și Attorney General (procurorul general) au atacat hotărârea High Court (Înalta Curte de Justiție) la instanța de trimitere, invocând faptul că instanța menționată ar fi interpretat în mod eronat Hotărârea M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744). Domnul M, în ceea ce îl privește, a formulat un recurs incident, prin intermediul căruia susține că, spre deosebire de cele reținute de High Court (Înalta Curte de Justiție), din hotărârea Curții menționată mai sus ar rezulta că el dispune de un drept la un interviu personal în cadrul procedurii privind cererea sa de protecție subsidiară.

18. Instanța de trimitere arată că este necesară o precizare cu privire la aplicarea corectă a indicațiilor oferite de Curte la punctul 85 și următoarele din Hotărârea M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744) într-o cauză, precum cea în speță, în care există proceduri distincte pentru evaluarea cererilor de azil și de protecție subsidiară.

19. În aceste condiții, instanța de trimitere a decis să suspende procedura principală și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„«Dreptul de a fi ascultat» consacrat de legislația Uniunii Europene implică obligația ca persoana care a formulat o cerere de protecție subsidiară în temeiul Directivei 2004/83/CE să beneficieze de o audiere în raport cu această cerere, inclusiv de dreptul de a propune sau de a interoga martori, atunci când cererea este formulată în împrejurări în care statul membru respectiv aplică în mod succesiv două proceduri distincte pentru examinarea cererilor de acordare a statutului de refugiat și, respectiv, a cererilor de protecție subsidiară?”

11 — Hotărârea High Court (Înalta Curte de Justiție) din 23 ianuarie, M.M. împotriva Minister for Justice & Anor, cauza 2011 8 JR, [2013] IEHC 9.

12 — *Ibid.*, punctul 46. Mai precis, la punctul 47 din această hotărâre, High Court (Înalta Curte de Justiție) a apreciat că, pentru ca dreptul de a fi ascultat să poată fi considerat efectiv în sensul avut în vedere de Curte în Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744), este necesar ca, în cadrul procedurii în discuție: (i) solicitantul să fie invitat să își prezinte observațiile cu privire la orice constatare nefavorabilă referitoare la credibilitatea sa efectuată în cadrul evaluării cererii sale de azil, (ii) solicitantului să i se ofere o posibilitate complet nouă de a revizui toate aspectele referitoare la cererea sa de protecție subsidiară și (iii) să se efectueze o evaluare complet nouă a credibilității solicitantului, în cadrul căreia simplul fapt că Refugee Appeals Tribunal a statuat în mod negativ cu privire la acest aspect nu este în sine suficient, nici direct relevant pentru o astfel de nouă evaluare a credibilității.

III – Procedura în fața Curții

20. Decizia de trimitere a fost primită la grefa Curții la 5 decembrie 2014. Au depus observații domnul M, guvernele irlandez, francez și ceh, precum și Comisia Europeană. La ședință, care a avut loc la 18 februarie 2016, au participat domnul M, guvernul irlandez și Comisia.

IV – Analiză juridică

21. Prin intermediul întrebării preliminare, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă, în dreptul Uniunii, dreptul de a fi ascultat în cadrul oricărei proceduri trebuie interpretat în sensul că, în cazul în care o cerere de acordare a statutului conferit prin protecția subsidiară este formulată într-un stat membru care aplică în mod succesiv două proceduri distincte pentru examinarea cererilor de azil și, respectiv, a cererilor de protecție subsidiară, un astfel de drept implică în mod necesar ca solicitantului să i se acorde o audiere, în cadrul căreia acesta să aibă dreptul de a propune și de a interoga martori, în procedura privind cererea sa de protecție subsidiară.

22. După cum am arătat anterior, prezenta trimitere preliminară se înscrie în continuarea hotărârii Curții pronunțate în cauza M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744), a cărei interpretare este decisivă pentru soluționarea litigiului aflat pe rolul instanței de trimitere. Părțile din cauza menționată, precum și participanții la prezenta procedură susțin poziții opuse în ceea ce privește modul în care ar trebui interpretată această hotărâre.

23. Pe de o parte, domnul M susține că, în hotărârea menționată, Curtea ar fi recunoscut necesitatea ca solicitantului unei protecții subsidiare să i se acorde o audiere pentru ca, într-o situație de fapt precum cea din procedura principală, să se poată considera că dreptul său de a fi ascultat a fost respectat. Comisia apreciază de asemenea că, într-un astfel de caz, respectarea dreptului de a fi ascultat impune organizarea unei audieri. Pe de altă parte, guvernul irlandez, a cărui poziție este sprijinită de guvernele francez și ceh, susține poziția opusă și consideră că, într-un asemenea caz, pentru ca dreptul de a fi ascultat să fie respectat, este suficient ca solicitantul să fi avut posibilitatea să se exprime exhaustiv, fie și doar în scris, cu privire la toate motivele pe care se întemeiază cererea sa de protecție subsidiară.

24. În măsura în care, la fel ca în cauza M.M., prezenta trimitere preliminară ridică de asemenea, în general, problema conținutului dreptului de a fi ascultat în dreptul Uniunii, într-o situație specială precum cea care face obiectul procedurii principale¹³, considerăm că, pentru a răspunde la întrebarea preliminară, este util să prezentăm succint principiile stabilite de Curte în jurisprudența sa recentă cu privire la acest drept.

A – Principii jurisprudențiale cu privire la dreptul de a fi ascultat în dreptul Uniunii

25. Potrivit unei jurisprudențe constante, respectarea dreptului la apărare constituie un principiu fundamental al dreptului Uniunii, din care face parte integrantă dreptul de a fi ascultat în orice procedură¹⁴.

13 — A se vedea Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744, punctul 73).

14 — Hotărârea din 18 decembrie 2008, Sopropé (C-349/07, EU:C:2008:746, punctul 36), Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744, punctele 81 și 82 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctul 30 și jurisprudența citată).

26. Dreptul oricărei persoane de a fi ascultată înainte de luarea oricărei măsuri individuale care ar putea să îi aducă atingere este, în prezent, prevăzut expres la articolul 41 alineatul (2) litera (a) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, ca expresie specifică a dreptului la o bună administrare¹⁵.

27. După cum am avut ocazia să amintim recent¹⁶, problema aplicabilității articolului 41 din cartă în cazul punerii în aplicare de către statele membre a dreptului Uniunii¹⁷ rămâne controversată în jurisprudență. Potrivit unei prime direcții jurisprudențiale, cu care suntem de acord¹⁸, acest articol constituie o dispoziție cu aplicabilitate generală, care se aplică nu numai instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor Uniunii, ci și statelor membre în cazul în care acestea adoptă măsuri de punere în aplicare a dreptului Uniunii¹⁹. O altă direcție jurisprudențială se întemeiază pe modul de redactare a dispoziției, care se adresează în mod explicit numai instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor Uniunii, iar nu statelor membre. Potrivit acestei direcții, rezultă că dreptul de a fi ascultat al unei persoane care este parte într-o procedură în fața administrației unui stat membru, în care aceasta pune în aplicare dreptul Uniunii, nu își are temeiul în articolul 41 din cartă, ci în principiul respectării dreptului la apărare, care este un principiu general al dreptului Uniunii²⁰.

28. În prezenta cauză, însă, acest aspect, deși prezintă o anumită importanță în ceea ce privește definirea exactă a temeiului juridic al dreptului de a fi ascultat al domnului M, este, după cum a arătat Comisia în cursul ședinței, lipsit în realitate de efecte practice, întrucât necesitatea respectării acestui drept în fața autorităților irlandeze este neîndoieabilă, independent de faptul că acesta se întemeiază pe articolul 41 din cartă sau pe principiul general al dreptului Uniunii.

29. În ceea ce privește conținutul dreptului de a fi ascultat, din jurisprudența Curții rezultă că acest drept garantează oricărei persoane posibilitatea să își exprime în mod util și efectiv punctul de vedere în cursul procedurii administrative și înainte de adoptarea oricărei decizii susceptibile să îi afecteze în mod defavorabil interesele²¹. Dreptul menționat implică de asemenea faptul că administrația competentă acordă toată atenția necesară observațiilor prezentate de persoana interesată, prin examinarea, cu grijă și cu imparțialitate, a tuturor elementelor relevante ale speței și prin motivarea deciziei sale în mod detaliat²².

15 — Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctul 31 și jurisprudența citată).

16 — A se vedea punctul 28 din Concluziile noastre prezentate în cauza Bensada Benallal (C-161/15, EU:C:2016:3).

17 — Mai precis, atunci când măsurile naționale pe care acestea le adoptă intră în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii. A se vedea Hotărârea din 26 februarie 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, punctele 18-21).

18 — A se vedea punctul 32 din Concluziile noastre prezentate în cauza Bensada Benallal (C-161/15, EU:C:2016:3).

19 — A se vedea Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744, punctul 84), și Hotărârea din 8 mai 2014, N. (C-604/12, EU:C:2014:302, punctele 49 și 50). A se vedea de asemenea, implicit, Hotărârea din 3 iulie 2014, Kamino International Logistics și Datema Hellmann Worldwide Logistics (C-129/13 și C-130/13, EU:C:2014:2041, punctul 29), care s-a limitat să excludă aplicabilitatea *ratione temporis* a articolului 41 alineatul (2) din cartă în speța aflată la originea procedurii principale. Această poziție a fost susținută în mai multe rânduri de avocații generali. Pe lângă Concluziile noastre, citate anterior, prezentate în cauza Bensada Benallal (C-161/15, EU:C:2016:3) și cele prezentate în cauza CO Sociedad de Gestión y Participación și alții (C-18/14, EU:C:2015:95, nota de subsol 48), trebuie să menționăm Luarea de poziție a avocatului general Wathelet în cauza G. și R. (C-383/13 PPU, EU:C:2013:553, punctele 49-53), precum și Concluziile sale prezentate în cauza Mukarubega (C-166/13, EU:C:2014:2031, punctul 56) și în cauza Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2032, punctele 46-48).

20 — Această direcție jurisprudențială rezultă din mai multe hotărâri recente. A se vedea Hotărârea din 21 decembrie 2011, Cicala (C-482/10, EU:C:2011:868, punctul 28), Hotărârea din 17 iulie 2014, YS și alții (C-141/12 și C-372/12, EU:C:2014:2081, punctul 67), Hotărârea din 5 noiembrie 2014, Mukarubega (C-166/13, EU:C:2014:2336, punctul 44), și Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctele 32 și 33).

21 — Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744, punctul 87 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctul 36).

22 — Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744, punctul 88), și Hotărârea din 5 noiembrie 2014, Mukarubega (C-166/13, EU:C:2014:2336, punctul 48).

30. S-a arătat că dreptul de a fi ascultat îndeplinește o dublă funcție: pe de o parte, cea de a permite examinarea dosarului și constatarea faptelor într-un mod cât mai precis și mai corect posibil și, pe de altă parte, cea de a asigura o protecție efectivă a persoanei interesate. Acesta vizează, în special, să garanteze că orice decizie care are un efect nefavorabil în privința unei persoane să fie adoptată în deplină cunoștință de cauză²³ și are, printre altele, obiectivul de a permite autorității competente să corecteze o eroare sau persoanei interesate să invoce elemente privind situația sa personală pentru ca decizia să fie adoptată, să nu fie adoptată sau să aibă un anumit conținut²⁴.

31. Atunci când administrațiile statelor membre adoptă măsuri care intră în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii, acestora le revine obligația de a respecta dreptul la apărare, prin urmare și dreptul de a fi ascultat, al destinatarilor unor decizii care afectează în mod sensibil interesele acestora, iar aceasta chiar în cazul în care reglementarea aplicabilă nu prevede în mod expres o astfel de formalitate²⁵.

32. Din jurisprudență rezultă că, atunci când condițiile în care trebuie asigurată respectarea dreptului la apărare în cadrul unei anumite proceduri nu sunt stabilite de dreptul Uniunii, stabilirea acestor condiții intră în sfera dreptului național, cu condiția ca măsurile luate în acest sens să fie de aceeași natură ca cele de care beneficiază particularii în situații de drept național comparabile (principiul echivalenței) și să nu facă în practică imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea dreptului conferit de ordinea juridică a Uniunii (principiul efectivității)²⁶. Aceste cerințe privind echivalența și efectivitatea exprimă obligația generală a statelor membre de a asigura respectarea dreptului la apărare conferit justițiabililor de dreptul Uniunii, în special în ceea ce privește definirea modalităților procedurale²⁷.

33. Totuși, drepturile fundamentale precum respectarea dreptului la apărare nu sunt prerogative absolute, ci pot presupune restricții, cu condiția ca acestea să răspundă efectiv unor obiective de interes general urmărite prin măsura în cauză și să nu constituie, în raport cu obiectivul urmărit, o intervenție disproporționată și intolerabilă care ar aduce atingere substanței înseși a drepturilor astfel garantate²⁸.

34. În plus, existența unei încălcări a dreptului la apărare trebuie apreciată în funcție de împrejurările specifice fiecărei spețe, în special de natura actului în cauză, de contextul adoptării sale și de normele juridice care reglementează materia respectivă²⁹. Mai precis, Curtea a arătat în mod explicit că modalitățile potrivit cărora persoana interesată trebuie să își poată exercita dreptul de a fi ascultată înainte de adoptarea unei decizii în privința sa trebuie apreciate în lumina obiectivului reglementării în cauză³⁰.

23 — A se vedea Concluziile avocatului general Bot prezentate în cauza M.M. (C-277/11, EU:C:2012:253, punctele 35 și 36), precum și Concluziile avocatului general Wathelet prezentate în cauza Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2032, punctul 58). În această privință, a se vedea de asemenea punctul 59 din Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431).

24 — A se vedea Hotărârea din 18 decembrie 2008, Sopropé (C-349/07, EU:C:2008:746, punctul 49), Hotărârea din 3 iulie 2014, Kamino International Logistics și Datema Hellmann Worldwide Logistics (C-129/13 și C-130/13, EU:C:2014:2041, punctul 38), și Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctul 37).

25 — Hotărârea din 5 noiembrie 2014, Mukarubega (C-166/13, EU:C:2014:2336, punctele 49 și 50 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctele 39 și 40).

26 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 5 noiembrie 2014, Mukarubega (C-166/13, EU:C:2014:2336, punctul 51 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctul 41). A se vedea de asemenea Hotărârea din 17 martie 2016, Bensada Benallal (C-161/15, EU:C:2016:175, punctul 24 și jurisprudența citată).

27 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 5 noiembrie 2014, Mukarubega (C-166/13, EU:C:2014:2336, punctul 52 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctul 42).

28 — A se vedea Hotărârea din 5 noiembrie 2014, Mukarubega (C-166/13, EU:C:2014:2336, punctul 53), și Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctul 43 și jurisprudența citată).

29 — A se vedea Hotărârea din 18 iulie 2013, Comisia și alții/Kadi (C-584/10 P, C-593/10 P și C-595/10 P, EU:C:2013:518, punctul 102 și jurisprudența citată), precum și Hotărârea din 10 septembrie 2013, G. și R. (C-383/13 PPU, EU:C:2013:533 punctul 34), și Hotărârea din 5 noiembrie 2014, Mukarubega (C-166/13, EU:C:2014:2336, punctul 54).

30 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctul 45).

35. Din considerațiile prezentate anterior rezultă că contextul de ansamblu al jurisprudenței Curții referitoare la respectarea dreptului la apărare, astfel cum este prezentată la punctele de mai sus, precum și al sistemului și al obiectivelor reglementării în cauză a Uniunii este cel în care statele membre, în limitele autonomiei lor procedurale, trebuie să stabilească condițiile și modalitățile de asigurare a respectării dreptului de a fi ascultat al destinatarilor unor decizii care afectează în mod sensibil interesele acestora³¹, iar aceasta întotdeauna cu respectarea principiilor echivalenței și efectivității menționate la punctul 32 de mai sus.

B – Cu privire la conținutul dreptului de a fi ascultat în cadrul procedurii privind acordarea statutului conferit prin protecția subsidiară

36. În cauza aflată pe rolul instanței de trimitere, dreptul Uniunii nu prevede norme precise care să stabilească condițiile și modalitățile în vederea asigurării, în cadrul procedurii administrative, a respectării dreptului de a fi ascultat al unui resortisant al unei țări terțe care formulează o cerere de protecție subsidiară.

37. Mai precis, într-un cadru normativ precum cel relevant în fața instanței de trimitere, condițiile și modalitățile menționate nu sunt prevăzute nici de Directiva 2004/83, care nu conține norme procedurale aplicabile examinării unei cereri de protecție internațională³², nici de Directiva 2005/85, care, potrivit articolului 3, nu se aplică cererilor de protecție subsidiară, cu excepția cazului în care statele membre instituie o procedură unică pentru examinarea celor două cereri de protecție internațională (azil și protecție subsidiară)³³, ceea ce, după cum s-a văzut, nu era cazul reglementării în vigoare în Irlanda la momentul faptelor deduse judecății³⁴.

38. Din constatarea neaplicabilității Directivei 2005/85 rezultă că problema eventualei existențe a unui drept la audiere în cadrul procedurii privind cererea de protecție subsidiară a domnului M nu va putea, în niciun caz, să fie analizată în temeiul articolului 12 din Directiva 2005/85. Această dispoziție nu poate fi aplicată în speță, nici chiar prin analogie. După cum în mod întemeiat a subliniat Irlanda, aplicarea sa, chiar în mod indirect, ar avea astfel drept consecință, pe de o parte, lipsirea, în esență, de efecte a alegerii legiuitorului unui stat membru care a optat, în temeiul Directivei 2005/85, pentru supunerea cererilor de azil și a celor de protecție subsidiară unor regimuri procedurale distincte și, pe de altă parte, lipsirea de efect util a dispozițiilor articolului 3 alineatele (3) și (4) din aceeași directivă, impunând, în esență, aplicarea acestui act normativ și cazurilor în care acesta nu se aplică.

31 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 10 septembrie 2013, G. și R. (C-383/13 PPU, EU:C:2013:533, punctul 37), și Hotărârea din 5 noiembrie 2014, Mukarubega (C-166/13, EU:C:2014:2336, punctul 55).

32 — A se vedea Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744, punctele 72 și 73), și Hotărârea din 2 decembrie 2014, A și alții (C-148/13-C-150/13, EU:C:2014:2406, punctul 47).

33 — A se vedea Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744, punctul 79), și Hotărârea din 8 mai 2014, N. (C-604/12, EU:C:2014:302, punctele 38-40).

34 — În această privință, trebuie să arătăm că, potrivit noii Directive 2013/32, care nu se aplică în speță (a se vedea nota de subsol 7 de mai sus), instituirea unei proceduri unice nu mai este doar o facultate, astfel cum era cazul în temeiul Directivei 2005/85, ci constituie în prezent o obligație. A se vedea în această privință considerentul (11) al Directivei 2013/32 și articolul 10 alineatul (2) din aceasta și Concluziile avocatului general Bot prezentate în cauza N. (C-604/12, EU:C:2013:714, punctele 55 și 56).

39. În lipsa unor norme stabilite de dreptul Uniunii, din jurisprudența menționată la punctul 32 de mai sus rezultă că statele membre își păstrează competența, conform principiului autonomiei procedurale, de a reglementa condițiile și modalitățile procedurale referitoare la respectarea dreptului de a fi ascultat în cadrul procedurii privind evaluarea unei cereri de protecție subsidiară, garantând în același timp respectarea drepturilor fundamentale și a principiilor echivalenței și efectivității³⁵.

40. Mai precis, din cerința garantării efectivității depline a dispozițiilor dreptului Uniunii referitoare la protecția subsidiară rezultă că normele procedurale naționale trebuie să reglementeze desfășurarea procedurii privind cererile de acordare a acestei protecții într-un mod de natură să garanteze accesul efectiv al solicitanților la drepturile care le sunt conferite de Directiva 2004/83³⁶. În ceea ce privește în mod specific prezenta cauză, acest lucru presupune că normele naționale trebuie să prevadă condiții și modalități procedurale pentru exercitarea dreptului de a fi ascultat în cadrul procedurii în măsură să garanteze accesul efectiv al persoanelor interesate la drepturile care decurg din statutul conferit prin protecția subsidiară.

41. În această privință, din jurisprudența menționată la punctele 34 și 35 din prezentele concluzii rezultă că conținutul dreptului de a fi ascultat, precum și condițiile și modalitățile procedurale necesare pentru respectarea acestuia trebuie să fie evaluate ținând seama de natura și de obiectivele procedurii în cauză, adică, în speță, ale procedurii de acordare a statutului conferit prin protecția subsidiară prevăzut de Directiva 2004/83.

42. Or, reglementarea privind protecția subsidiară prevăzută de Directiva 2004/83 are în mod explicit scopul de a oferi un „statut adecvat” persoanelor care, deși nu îndeplinesc condițiile pentru a fi considerate refugiați, au nevoie totuși de protecție internațională³⁷. Protecția subsidiară constituie, așadar, o formă de protecție complementară și suplimentară față de cea prevăzută pentru refugiați³⁸, care este acordată în cazul în care sunt îndeplinite alte cerințe decât cele prevăzute pentru acordarea dreptului de azil și care atribuie drepturi de altă natură decât cele atribuite de statutul de refugiat³⁹.

43. În lumina unui astfel de obiectiv, procedura care vizează evaluarea cererii de protecție subsidiară se caracterizează prin faptul că situația individuală specifică a solicitantului joacă un rol esențial în vederea evaluării cererii, aspect care se reflectă în restul dispozițiilor Directivei 2004/83.

35 — În acest sens, a se vedea de asemenea Hotărârea din 8 mai 2014, N. (C-604/12, EU:C:2014:302, punctul 41). În ceea ce privește limita autonomiei procedurale a statelor membre, care decurge din principiul echivalenței, domnul M a susținut că acest principiu ar impune, într-un stat membru, un regim procedural analog pentru examinarea cererilor de azil și a celor de protecție subsidiară (a se vedea în această privință cauza C-429/15, Danqua, aflată în prezent pe rolul Curții). Principiul echivalenței ar putea fi eventual invocat pentru a susține că acesta interzice unui stat membru să stabilească modalități procedurale mai puțin favorabile pentru cererile de protecție internațională întemeiate pe dreptul Uniunii comparativ cu cele întemeiate pe dreptul intern [a se vedea în acest sens Hotărârea din 5 noiembrie 2014, Mukarubega (C-166/13, EU:C:2014:2336, punctul 51 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctul 41)]. Cu toate acestea, se impune constatarea că atât protecția care decurge din statutul de refugiat, cât și cea care decurge din statutul conferit prin protecția subsidiară rezultă din aplicarea Directivei 2004/83 [care, la rândul său, pentru primul statut, se întemeiază pe Convenția de la Geneva din 28 iulie 1951 privind statutul refugiaților, iar pentru al doilea statut, se inspiră din alte instrumente internaționale privind drepturile omului; a se vedea în această privință Concluziile noastre prezentate în cauza Diakite (C-285/12, EU:C:2014:39, punctul 63)]. Or, din jurisprudență rezultă că principiul echivalenței nu este pertinent în situații care privesc cereri întemeiate, și una, și cealaltă, pe dreptul Uniunii [a se vedea în acest sens Hotărârea din 6 octombrie 2015, Târșia (C-69/14, EU:C:2015:662, punctul 34), și Hotărârea din 28 ianuarie 2015, ÖBB Personenverkehr (C-417/13, EU:C:2015:38, punctul 74)]. Prezenta trimitere preliminară privește, prin urmare, în opinia noastră, nu atât aspectul respectării principiului echivalenței, cât mai degrabă a principiului efectivității.

36 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 8 mai 2014, N. (C-604/12, EU:C:2014:302, punctul 42).

37 — A se vedea punctul 14 din Concluziile Consiliului European de la Tampere din 15 și 16 octombrie 1999, precum și considerentul (5) al Directivei 2004/83. În această privință, a se vedea de asemenea punctul 58 și următoarele din Concluziile noastre prezentate în cauza Diakite (C-285/12, EU:C:2013:500).

38 — A se vedea considerentul (24) al Directivei 2004/83 și Hotărârea din 8 mai 2014, N. (C-604/12, EU:C:2014:302, punctele 30-32). În ceea ce privește Directiva 2011/95, a se vedea considerentele (6) și (33) ale acestei directive, precum și Hotărârea din 1 martie 2016, Kreis Warendorf și Osso (C-443/14 și C-444/14, EU:C:2016:127, punctul 31).

39 — A se vedea Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744, punctul 92). În această ultimă privință, trebuie, de altfel, să arătăm că, după cum rezultă din considerentele (8), (9) și (39), prin noua Directivă 2011/95, legiuitorul Uniunii, modificând abordarea adoptată inițial în Directiva 2004/83, a intenționat, răspunzând la invitația Programului de la Stockholm, să instituie un statut uniform în favoarea ansamblului beneficiarilor unei protecții internaționale și, în consecință, a ales să acorde beneficiarilor statutului conferit prin protecția subsidiară aceleași drepturi și avantaje cu cele de care beneficiază refugiații, cu excepția derogărilor necesare și justificate obiectiv [a se vedea Hotărârea din 1 martie 2016, Kreis Warendorf și Osso (C-443/14 și C-444/14, EU:C:2016:127, punctul 32)].

44. Astfel, pe de o parte, în ceea ce privește tipurile de vătămări grave prevăzute la articolul 15 din Directiva 2004/83, riscul existenței acestora justifică acordarea protecției subsidiare⁴⁰, astfel cum rezultă din jurisprudență, și presupun luarea în considerare a situației individuale specifice a solicitantului. După cum a precizat Curtea, dispozițiile literelor (a) și (b) ale acestui articol se referă la situații în care solicitantul protecției subsidiare este expus în mod *specific* riscului unor vătămări de un anumit tip. În ceea ce privește dispoziția cuprinsă la litera (c) a aceluiași articol, deși aceasta vizează riscul unor vătămări mai generale, Curtea a subliniat totuși că, inclusiv în acest din urmă caz, situația individuală specifică a solicitantului poate juca un rol fundamental în decizia finală. Astfel, Curtea a precizat că, cu cât solicitantul este mai în măsură să demonstreze că este afectat în mod specific, ca urmare a unor elemente proprii situației sale personale, cu atât mai redus va fi gradul de violență generalizată necesar pentru a putea beneficia de protecția subsidiară⁴¹.

45. Pe de altă parte, din restul dispozițiilor articolului 4 alineatul (3) litera (c) din Directiva 2004/83 rezultă că, în evaluarea cererii de protecție internațională, prin urmare și a celei referitoare la protecția subsidiară, trebuie examinată situația individuală și personală a solicitantului pentru a se stabili dacă, ținând seama de situația personală a acestuia, actele la care solicitantul a fost sau riscă să fie expus ar putea fi considerate o vătămare gravă.

46. În plus, s-a arătat în mod întemeiat că procedura de acordare a statutului conferit prin protecția subsidiară, la fel ca cea pentru acordarea statutului de refugiat, este caracterizată printr-o situație umană și materială dificilă și privește conservarea drepturilor esențiale ale persoanei în cauză, pentru care decizia care va fi pronunțată prezintă o importanță vitală. O asemenea procedură se distinge, așadar, prin locul eminamente central pe care îl ocupă persoana celui interesat, care nu doar inițiază procedura, ci este de asemenea singurul care poate prezenta concret istoria sa personală care poate conduce la acordarea unui astfel de statut, precum și contextul în care aceasta s-a desfășurat⁴².

47. De altfel, tocmai ca urmare a particularității obiectivelor și a naturii procedurii de acordare a protecției subsidiare și a aspectelor sale de diferențiere în raport cu procedura de acordare a statutului de refugiat, Curtea, în Hotărârea M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744), a scos puternic în evidență caracterul fundamental pe care îl îmbracă dreptul persoanei interesate de a fi ascultată în cadrul acestei proceduri, precum și cerința ca dreptul menționat să fie garantat pe deplin într-o astfel de procedură, și aceasta inclusiv într-un sistem dual precum cel în cauză în procedura principală⁴³.

48. Din considerațiile prezentate anterior rezultă că, în lumina naturii speciale și a obiectivelor procedurii având ca obiect verificarea îndeplinirii condițiilor pentru acordarea statutului conferit prin protecția subsidiară, efectivitatea accesului la drepturile conferite de un astfel de statut presupune ca persoana interesată să fie pusă în situația de a exercita *într-un mod deosebit de efectiv* dreptul de a fi ascultată în cadrul unei asemenea proceduri. Astfel, numai în cazul în care solicitantul are posibilitatea efectivă să își prezinte în mod util și eficace istoria personală și contextul în care aceasta se desfășoară, expunând administrației competente în mod complet și adecvat toate faptele și elementele în susținerea cererii sale, acesta va putea dispune de un acces efectiv la drepturile conferite de un statut precum cel prevăzut de Directiva 2004/83.

40 — A se vedea articolul 2 litera (e) din Directiva 2004/83 și Hotărârea din 17 februarie 2009, Elgafaji (C-465/07, EU:C:2009:94, punctul 31), Hotărârea din 30 ianuarie 2014, Diakite (C-285/12, EU:C:2014:39, punctul 18), și Hotărârea din 18 decembrie 2014, M'Bodj (C-542/13, EU:C:2014:2452, punctul 30).

41 — A se vedea Hotărârea din 17 februarie 2009, Elgafaji (C-465/07, EU:C:2009:94, punctele 32, 33 și 39). A se vedea de asemenea Hotărârea din 30 ianuarie 2014, Diakite (C-285/12, EU:C:2014:39, punctul 31).

42 — Concluziile avocatului general Bot prezentate în cauza M.M. (C-277/11, EU:C:2012:253, punctul 43) și în cauza N. (C-604/12, EU:C:2013:714, punctul 49).

43 — Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744, punctele 91 și 92).

49. În această privință, arătăm de asemenea că cerința de a garanta în mod special efectivitatea exercitării dreptului de a fi ascultat, la care tocmai ne-am referit, se aplică în același mod atât pentru procedura privind acordarea statutului conferit prin protecția subsidiară, cât și pentru procedura referitoare la statutul de refugiat. Astfel, deși, după cum am arătat, cerințele care trebuie îndeplinite pentru acordarea celor două statute sunt diferite, ambele proceduri prezintă caracteristicile evidențiate la punctele 43-46 de mai sus, și anume poziția centrală a persoanei solicitantului și importanța vitală a intereselor acestuia aflate în joc, precum și importanța situației individuale specifice a solicitantului pentru adoptarea deciziei finale. Acest lucru este, de altfel, confirmat de faptul că dispozițiile menționate mai sus ale articolului 4 alineatul (3) litera (c) din Directiva 2004/83 se aplică ambelor statute.

50. Cu toate acestea, din împrejurarea că cele două statute sunt acordate în temeiul unor criterii diferite, precum și din cerința care decurge din articolul 4 alineatul (3) litera (c), menționat mai sus, din Directiva 2004/83 ca situația individuală și personală a solicitantului să fie evaluată în mod specific și distinct în raport cu două criterii diferite (și anume, pe de o parte, riscul de persecuție *sau*, pe de altă parte, riscul de vătămări grave) rezultă că, în cele două proceduri, dreptul de a fi ascultat constituie o garanție procedurală care se referă la elemente diferite.

C – Cu privire la aspectul necesității audierii solicitantului unei protecții subsidiare în vederea respectării dreptului de a fi ascultat în cadrul unui sistem „dual” de acordare a protecției internaționale

51. În acest punct, se ridică problema, fundamentală în procedura principală, dacă cerința menționată a garantării efectivității dreptului de a fi ascultat în cadrul procedurii privind acordarea protecției subsidiare poate fi îndeplinită exclusiv prin audierea personală a persoanei interesate sau dacă, în schimb, după cum a susținut guvernul irlandez, într-un sistem dual de acordare a protecției internaționale, poate fi suficientă în acest scop posibilitatea de a prezenta observații în scris atunci când o astfel de audiere a avut deja loc în cadrul procedurii anterioare privind acordarea statutului de refugiat.

52. În această privință, arătăm, în primul rând, că, spre deosebire de ceea ce pare să considere domnul M, din Hotărârea M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744) nu rezultă că Curtea a apreciat că, în cadrul procedurii de acordare a protecției subsidiare, este absolut întotdeauna necesară audierea persoanei interesate.

53. Astfel, o asemenea interpretare nu reiese din afirmația făcută de Curte la punctul 95 a doua liniuță ultima teză din această hotărâre, preluată textual la punctul 15 din prezentele concluzii. Această afirmație trebuie încadrată în contextul hotărârii. Mai precis, aceasta constituie, în opinia noastră, un răspuns la teza prezentată în fața Curții și descrisă de aceasta la punctul 90 din aceeași hotărâre, potrivit căreia, într-un sistem „dual”, în cazul în care audierea persoanei interesate a avut deja loc în cadrul examinării cererii de azil, „nu este necesar să se procedeze la o nouă audiere a acesteia din urmă în scopul examinării cererii de protecție subsidiară, întrucât această formalitate ar fi inutilă, fiind o repetare a celei de care străinul a beneficiat deja într-un context în mare măsură comparabil”.

54. În aceste condiții, precum și având în vedere punctul 91 din aceeași hotărâre, apreciem că Curtea a intenționat să afirme că, într-un sistem „dual”, faptul că audierea persoanei interesate a avut deja loc în cadrul procedurii referitoare la cererea de azil nu presupune sau nu are drept consecință (necesară, am adăuga) că audierea personală *nu* trebuie să aibă loc în cadrul procedurii privind protecția subsidiară, întrucât dreptul de a fi ascultat trebuie să fie în orice caz garantat pe deplin inclusiv în această din urmă procedură.

55. Hotărârea M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744) trebuie, prin urmare, în opinia noastră, să fie interpretată nu atât în sensul unei afirmări a necesității *absolute* a audierii în cadrul procedurii privind acordarea protecției subsidiare, cât mai degrabă ca o evocare puternică a cerinței ca dreptul de a fi ascultat să fie respectat pe deplin în cadrul unei astfel de proceduri, inclusiv într-un sistem „dual”. O asemenea interpretare este, de altfel, conformă cu reglementarea prevăzută în materie de azil, în care sunt posibile excepții de la posibilitatea de a organiza o audiere personală⁴⁴.

56. Deși aceste considerații nu militează în favoarea recunoașterii unui drept *absolut* la audiere personală *în toate cazurile* în cadrul procedurii referitoare la protecția subsidiară, cerința garantării speciale a efectivității dreptului de a fi ascultat într-o asemenea procedură, în raport cu natura sa specială și cu obiectivele sale, ne determină să apreciem că, spre deosebire de cele susținute de Irlanda, audierea personală a solicitantului ar trebui în orice caz să constituie regula, iar nu excepția, și că aceasta poate fi, prin urmare, omisă numai în cazuri excepționale, iar aceasta inclusiv într-un sistem „dual”.

57. În această privință, conform celor arătate la punctul 30 de mai sus, funcția dreptului de a fi ascultat în cadrul procedurii de acordare a protecției subsidiare este de a permite administrației competente să îi ofere persoanei interesate posibilitatea să își exprime poziția cu privire la faptele care stau la baza cererii sale, în așa fel încât să asigure, pe de o parte, o protecție efectivă a acesteia și, pe de altă parte, adoptarea unei decizii de către administrația respectivă în deplină cunoștință de cauză.

58. Or, audierea personală constituie expresia maximă a dreptului de a fi ascultat. Pentru solicitant, aceasta constituie singura ocazie de a-și expune personal istoria și de a discuta direct cu persoana cea mai calificată pentru a lua în considerare situația sa personală⁴⁵. Cu această ocazie, el poate prezenta eventuale elemente noi în susținerea cererii sale, pe care nu le-a inclus în argumentația sa, precum și, mai ales, să dea explicații personal cu privire la îndoielile eventual apărute sau cu privire la eventualele elemente percepute ca fiind contradictorii.

59. Pentru autoritatea națională competentă, o asemenea audiere constituie ocazia de a examina în mod concret elemente, inclusiv de tip subiectiv, așadar, dificil de evidențiat în scris, care puteau să nu fie relevante pentru acordarea statutului de refugiat și care, în schimb, pot fi relevante pentru acordarea statutului conferit prin protecția subsidiară.

60. Într-o procedură precum cea referitoare la acordarea protecției subsidiare, în care persoana celui interesat joacă un rol central și în care furnizarea de probe scrise este deseori imposibilă, audierea personală constituie un moment de importanță fundamentală în această privință, inclusiv pentru aprecierea personalității individului și a credibilității elementelor invocate în cererea sa.

61. Apreciam că considerațiile care precedă sunt valabile de asemenea într-o situație în care, într-un sistem dual precum cel în vigoare în Irlanda la momentul faptelor deduse judecății, cererea de acordare a statutului conferit prin protecția subsidiară se întemeiază pe împrejurări de fapt analoge celor pe care se întemeia cererea de azil care a fost respinsă.

44 — În această privință, deși, după cum am arătat la punctele 37 și 38 din prezentele concluzii, reglementarea procedurală a Uniunii în materie de azil în vigoare la momentul faptelor deduse judecății (și anume Directiva 2005/85) nu se aplică în speță, nici chiar prin analogie, am arătat totuși la punctul 48 că regimul privind examinarea cererilor de azil are în comun cu cel al protecției subsidiare cerința unei garantări speciale a efectivității dreptului de a fi ascultat în cursul procedurii.

45 — A se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Bot prezentate în cauza M.M. (C-277/11, EU:C:2012:253, punctul 83). Cu privire la funcția interviului personal, a se vedea de asemenea punctul 68 din Concluziile avocatului general Sharpston prezentate în cauzele conexe A și alții (C-148/13-C-150/13, EU:C:2014:2111).

62. Astfel, după cum a arătat Curtea în Hotărârea M.M., atunci când un stat membru a ales să instituie două proceduri distincte și succesive pentru examinarea cererii de azil și a cererii de protecție subsidiară, dreptul persoanei interesate de a fi ascultată trebuie să fie garantat pe deplin în cadrul *fiecăreia* dintre aceste două proceduri⁴⁶.

63. Rezultă de aici că faptul că dreptul de a fi ascultat a fost respectat pe deplin în cadrul procedurii anterioare cu privire la cererea de azil nu presupune ca cerința specială a garantării exercitării efective a unui astfel de drept, menționată la punctul 48 de mai sus, să fie redusă în cadrul procedurii succesive, referitoare la acordarea protecției subsidiare. În plus, după cum am arătat la punctul 50 de mai sus, dreptul de a fi ascultat în cele două proceduri se raportează la criterii diferite și constituie, prin urmare, o garanție procedurală care acoperă contexte distincte⁴⁷.

64. Reiese de aici că, într-un astfel de sistem dual – a cărui adoptare este rezultatul unei alegeri libere a statului membru în discuție – constatările la care a ajuns administrația în cadrul primei proceduri nu pot fi transpuse *automat* în a doua procedură. Nu este, astfel, posibil să se „transfere” respectarea dreptului de a fi ascultat de la o procedură la alta. Într-un context precum cel al protecției internaționale, având în vedere caracterul fundamental pe care îl îmbracă dreptul de a fi ascultat, aceste considerații sunt valabile cu atât mai mult în ceea ce privește constatările negative cu privire la credibilitate, care sunt susceptibile să aibă un impact decisiv asupra deciziei finale.

65. În această privință, trebuie de asemenea să arătăm că, deși dreptul Uniunii nu prevede dispoziții speciale referitoare la modalitățile de evaluare a credibilității solicitantului unei protecții internaționale, astfel încât revine ordinii juridice interne a fiecărui stat membru sarcina de a stabili condițiile procedurale de evaluare a unei astfel de credibilități⁴⁸, autonomia procedurală a statelor membre este limitată de principiul efectivității, care, după cum s-a văzut, constă în necesitatea garantării accesului efectiv la drepturile conferite de reglementarea privind protecția subsidiară, care, la rândul său, presupune o exercitare extrem de efectivă a dreptului de a fi ascultat⁴⁹.

66. O interpretare a dreptului de a fi ascultat orientată spre recunoașterea rolului fundamental al audierii în cadrul procedurii de acordare a protecției internaționale este, de altfel, concordant cu alegerile recente în materie ale legiuitorului Uniunii, care, pe de o parte, în Directiva 2013/32, a redus drastic ipotezele în care se poate omite interviul personal în cadrul procedurii, în prezent unică, privind cererile de protecție internațională⁵⁰ și, pe de altă parte, în Regulamentul nr. 604/2013 (Dublin III)⁵¹, a introdus obligația statelor membre de a organiza un interviu individual în cadrul procedurii de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională.

46 — Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M.M. (C-277/11, EU:C:2012:744, punctul 91). Sublinierea noastră.

47 — Prin acest element fundamental se deosebește prezenta cauză de cea soluționată de Curte în Hotărârea din 5 noiembrie 2014, Mukarubega (C-166/13, EU:C:2014:2336), în care Curtea a negat că dreptul de a fi ascultat impune necesitatea unei audieri pentru adoptarea unei decizii de returnare în contextul Directivei 2008/115/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2008 privind standardele și procedurile comune aplicabile în statele membre pentru returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală (JO 2008, L 348, p. 98). Curtea a considerat, astfel, că decizia de returnare constituie continuarea logică și necesară a deciziei prin care s-a stabilit caracterul ilegal al șederii, înainte de adoptarea căreia persoana interesată a fost ascultată, și că, cu alte cuvinte, această decizie trebuia să urmeze automat refuzului de acordare a unui permis de ședere, fără a fi necesară oferirea unor motive distincte (a se vedea punctul 72 din hotărâre).

48 — Cu privire la evaluarea credibilității în contextul protecției internaționale, a se vedea Concluziile prezentate de avocatul general Sharpston în cauzele conexate A și alții (C-148/13-C-150/13, EU:C:2014:2111, punctul 50 și următoarele).

49 — A se vedea punctele 40-48 de mai sus.

50 — Potrivit articolului 14 din Directiva 2013/32, interviul personal privind fondul cererii poate fi în prezent omis numai în două cazuri: în cazul în care autoritatea decizională este în măsură să adopte o decizie pozitivă în ceea ce privește statutul de refugiat pe baza probelor disponibile sau în cazul în care autoritatea decizională consideră că solicitantul nu poate sau nu este în măsură să fie interviuat din cauza unor circumstanțe durabile independente de voința sa.

51 — Regulamentul (UE) nr. 604/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 26 iunie 2013 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională prezentate în unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe sau de către un apatrid (JO 2013, L 180, p. 31).

67. În ceea ce privește, în sfârșit, problema referitoare la un eventual drept de a propune și de a interoga martori în cadrul procedurii, arătăm că din reglementarea dreptului de a fi ascultat, astfel cum rezultă din jurisprudența menționată la punctul 29 și următoarele din prezentele concluzii, nu reiese că acesta ar conține în mod necesar un asemenea drept. Acest lucru nu înseamnă, de altfel, că un stat membru, în cadrul posibilității sale de a adopta sau de a menține în vigoare dispoziții mai favorabile în materie⁵², nu poate să prevadă dreptul de a propune și de a interoga martori în cadrul procedurii.

V – Concluzie

68. Pentru motivele de mai sus, propunem, aşadar, Curții să răspundă după cum urmează la întrebarea preliminară adresată de Supreme Court (Curtea Supremă):

„În cazul în care o cerere de acordare a statutului conferit prin protecția subsidiară, în sensul Directivei 2004/83/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind standardele minime referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de statutul de refugiat sau persoanele care, din alte motive, au nevoie de protecție internațională și referitoare la conținutul protecției acordate, este formulată într-un stat membru care aplică în mod succesiv două proceduri distincte pentru examinarea cererilor de azil și, respectiv, a cererilor de protecție subsidiară, dreptul de a fi ascultat în cadrul oricărei proceduri existente în dreptul Uniunii trebuie interpretat în sensul că un astfel de drept impune, în principiu, audierea personală a solicitantului, care poate fi omisă numai în cazuri excepționale. În acest context, dreptul de a fi ascultat în cadrul oricărei proceduri nu conține, în schimb, un drept de a propune și de a interoga martori.”

52 — A se vedea articolul 3 din Directiva 2004/83 – cu privire la care a se vedea Hotărârea din 9 noiembrie 2010, B și D (C-57/09 și C-101/09, EU:C:2010:661, punctul 114), și Hotărârea din 18 decembrie 2014, M'Bodj (C-542/13, EU:C:2014:2452, punctul 42) – și articolul 5 din Directiva 2005/85. Cu privire la lipsa posibilității de a interoga martori în cadrul unei proceduri administrative, deși într-un domeniu complet diferit al dreptului Uniunii, a se vedea punctul 200 din Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, EU:C:2004:6).